УДК 81’42:821.161
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-11

*Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0*

# ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ПТАХ* У МОВОТВОРЧОСТІ С. В. ШУМИЦЬКОГО

**Кривенчук В. М.**
*аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко*
*Харківський національний педагогічний університет*
*імені Г. С. Сковороди*
*вул. Алчевських, 29, Харків, Україна*
*orcid.org/0000-0002-7258-8128*
*krivenhuk@ukr.net*

***Ключові слова:*** *концепт, мовотворчість, орнітонім, мовний образ птаха, символ, лінгвопоетика, С. В. Шумицький.*

У статті досліджено особливості вербалізації концепту ПТАХ у мовотворчості С. В. Шумицького на матеріалі поетичних збірок «Ознаки вірності», «Сорок ударів серця», «Герої приходять у пісню». Актуальність розвідки зумовлена зростанням уваги сучасного мовознавства до лінгвоконцептологічних студій, а також потребою глибшого осмислення індивідуально-авторських способів репрезентації етнокультурно значущих концептів у художньому дискурсі. Метою роботи є аналіз мовних засобів об’єктивації концепту ПТАХ у поетичних текстах митця та визначення його основних семантичних, образних і функціональних характеристик.

Установлено, що концепт ПТАХ посідає важливе місце в мовній картині світу С. В. Шумицького й репрезентується широким колом орнітонімів, серед яких найчастотнішими є лексеми птах, лелека, соловей, чайка, ластівка, орел; поодиноко функціонують назви зозуля, лебідь, півень. З’ясовано, що автор майже не звертається до назв свійських птахів, надаючи перевагу образам, пов’язаним із природним простором, рухом, свободою та символікою дороги. Доведено, що в поетичному дискурсі С. В. Шумицького концепт ПТАХ реалізує низку провідних смислових домінант: дорога, повернення, любов, гармонія, творчість, свобода, мужність, доля, туга за Батьківщиною, війна і втрата.

У процесі аналізу встановлено, що вербалізація концепту здійснюється за допомогою метафор, порівнянь, епітетів, персоніфікацій, повторів, метонімій і контрастних образних зіставлень. Образ лелеки переважно символізує дім, дорогу та повернення; соловей пов’язаний із любовною лірикою, гармонією й красою природи; чайка актуалізує семантику свободи, простору й невловимості долі; ластівка уособлює ніжність, тепло, надію; орел репрезентує духовну висоту, силу й героїзм; зозуля корелює з мотивами часу й долі. Зроблено висновок, що орнітоніми в мовотворчості С. В. Шумицького виконують не лише номінативну, а й виразну символічну функцію, формуючи багатовимірний художній простір його поезії.

# VERBALIZATION OF THE *BIRD* CONCEPT IN THE LINGUISTIC CREATIVITY OF S. V. SHUMYTSKYI

**Kryvenchuk V. M.**
*Postgraduate Student at the Professor L. A. Lysychenko Department of the Ukrainian Language*
*H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*
*Alchevskikh str., 29, Kharkiv, Ukraine*
*orcid.org/0000-0002-7258-8128*
*krivenhuk@ukr.net*

***Key words:*** *concept, linguistic creativity, ornithonym, linguistic image of the bird, symbol, linguopoetics, S. V. Shumytskyi.*

The article examines the peculiarities of the verbalization of the BIRD concept in the linguistic creativity of S. V. Shumytskyi, based on the poetry collections Signs of Fidelity, Forty Heartbeats, and Heroes Come into Song. The relevance of the study is determined by the growing attention of contemporary linguistics to linguo-conceptological research, as well as by the need for a deeper understanding of individual authorial ways of representing ethnoculturally significant concepts in literary discourse. The aim of the paper is to analyze the linguistic means by which the BIRD concept is objectified in the poet's texts and to identify its principal semantic, figurative, and functional characteristics.

It has been established that the BIRD concept occupies an important place in S. V. Shumytskyi's linguistic worldview and is represented by a wide range of ornithonyms, among which the most frequent are the lexemes bird, stork, nightingale, seagull, swallow, and eagle; the names cuckoo, swan, and rooster occur only sporadically. It has been found that the author hardly ever turns to the names of domestic birds, instead privileging images associated with natural space, movement, freedom, and the symbolism of the road. The study demonstrates that, in Shumytskyi's poetic discourse, the BIRD concept actualizes a number of key semantic dominants, including the road, return, love, harmony, creativity, freedom, courage, fate, longing for the homeland, war, and loss.

The analysis has shown that the verbalization of the concept is achieved through metaphors, similes, epithets, personifications, repetitions, metonymies, and contrastive figurative juxtapositions. The image of the stork predominantly symbolizes home, the road, and return; the nightingale is associated with love lyrics, harmony, and the beauty of nature; the seagull actualizes the semantics of freedom, space, and the elusiveness of fate; the swallow embodies tenderness, warmth, and hope; the eagle represents spiritual elevation, strength, and heroism; and the cuckoo correlates with the motifs of time and fate. It is concluded that ornithonyms in S. V. Shumytskyi's linguistic creativity perform not only a nominative but also a distinctly symbolic function, shaping the multidimensional artistic space of his poetry.

---

**Постановка проблеми.** У сучасному мовознавстві дедалі більшої уваги набувають дослідження концептів як ментальних утворень, що репрезентують культурні, символічні та світоглядні уявлення народу. У межах лінгвоконцептології особливий інтерес становлять способи вербалізації концептів у художньому тексті, адже саме мовотворчість письменника відображає індивідуально-авторське бачення світу та водночас актуалізує елементи національної картини світу.

Одним із важливих символічних образів у культурній традиції є мовний образ птаха. У фольклорі, міфології та художній літературі птах виступає багатозначним символом, що може уособлювати свободу, душу, духовний злет, посередництво між небом і землею, а також передавати ідеї дороги, польоту, мрії чи передчуття змін. Завдяки такій семантичній багатовимірності концепт ***ПТАХ*** є продуктивним об'єктом лінгвоконцептуального аналізу.

На особливу увагу заслуговує функціонування цього концепту в мовотворчості українських пись-

менників, де концепт обростає індивідуально-авторськими смисловими наповненнями. Зокрема, у творчості С. В. Шумицького образ птаха постає не лише як елемент художньої образності, а й як важливий семантичний вузол тексту, через який розкриваються філософські, емоційні та світоглядні домінанти авторського стилю.

**Актуальність дослідження** зумовлена потребою глибшого осмислення мовних засобів репрезентації концептів у художньому дискурсі, а також недостатнім вивченням особливостей вербалізації концепту ***ПТАХ*** у мовотворчості С. В. Шумицького.

**Метою статті** є аналіз особливостей мовної репрезентації концепту ***ПТАХ*** у поетичних текстах С. В. Шумицького та визначення його семантичних, образних і функціональних характеристик у структурі художнього тексту. Серед завдань постають такі: 1) визначити основні лексеми-репрезентанти концепту в поетичному ідіостилі С. В. Шумицького; 2) окреслити художні засоби та прийоми, якими послуговуються майстер слова при моделюванні концепту ***ПТАХ***; 3) охарактеризувати смислове навантаження вербалізаторів концепту.

**Об'єктом** варто вважати поетичну картину світу С. В. Шумицького, а **предметом** аналізу постають мовні засоби та специфіка реалізації концепту ***ПТАХ***.

**Матеріалом дослідження** послужили три збірки майстра слова: «Ознаки вірності», «Сорок ударів серця», «Герої приходять у пісню».

Варто зазначити, що вивчення мовного вивчення орнітонімів має значну наукову традицію. Зокрема, вектори свого наукового зацікавлення на цю проблематику спрямували К. О. Білобровська, А. Р. Дочу, А. І. Марченко, Г. В. Микитів, І. М. Серебрянська тощо.

У науковій роботі Г. В. Микитів пише, що семантичне поле концепту ***ПТАХ*** доволі розмаїте, а назви, «які позначають птахів, наділені додатковим змістом, стають словами-символами» [Микитів, 2012, с. 251]. Цю думку підтримує К. О. Білобровська, зазначаючи, що в «українській міфології, піснях, легендах та обрядах птахам належить особливе місце, адже їхні образи, символи й назви глибоко вкорінені в народні уявлення про світ. Вони мають не лише конкретне природне значення, але й символічне навантаження, яке часто асоціюється з духовними та космологічними уявленнями. Орнітоніми (назви птахів) мають глибокі культурні й релігійні конотації. В українській традиції вони виступають як посередники між світами, часто символізуючи зв'язок між небом і землею» [Білобровська, 2024, с. 26]. Робота А. І. Марченко підтверджує, що концепт ***ПТАХ*** є доволі поширеним та репрезентує велику кількість смислів [Марченко, 2020]. І. М. Серебрянська наголошує, що лінгвальні репрезентанти аналізованого концепту «реалізують цілий спектр когнітивних характеристик, зокрема асоціативних. Метафоричні та порівняльні вислови з компонентом «птах» стають репрезентами інших концептів природи, концептів-артефактів та концепту «людина», реалізуючи їхній взаємозв'язок в українській МКС. Антропоморфізований птах, як і людина, живе, облаштовує своє житло, створює сім'ю, страждає або ж співпереживає людині. Саме художні тексти сприяють виявленню усталених, символічних значень етнокультурного концепту «птах» (вісник весни, добра, врожаю тощо) та народженню найнесподіваніших індивідуально-авторських асоціацій, зумовлених економічно-соціальними умовами життя селянина, про які в них ідеться, часовими та просторовими параметрами, а також особливостями світосприйняття письменника» [Серебрянська, 2020, с. 41].

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Серед основних лексем-вербалізаторів концепту ***ПТАХ*** у мовосвіті С. В. Шумицького можна назвати такі: *птах, пташка, ластівка, лелека, чайка, орел, соловей, зозуля, лебідь*. Показово, що поет фактично не використовує слова на позначення свійських птахів. Натрапляємо лише на поодиноке застосування слова *півень*.

Найбільш частотним вербалізатором концепту є лексема *птах*. Показово, що майже в жодному випадку С. В. Шумицький не використовує словникові дефініції. І навіть при прямому дефініюванні, митець більшою мірою апелює до символічного значення оновлення природи та циклічності життя, ніж до простого змалювання природи: «*Що на тихі плеса до води, / **Каравани гомінкі пташині** / Щовесни злітаються сюди*» [Шумицький, 1966, с. 47]. У цій ілюстрації створено гіперболізований образ за допомогою інверсивної конструкції *каравани гомінкі пташині*. Іменник *каравани* розпросторює уявлення про великі мандрівні групи людей на світ птахів, створюючи образ масового руху перелітних зграй. Епітет *гомінкі* актуалізує слуховий образ, передаючи звукову насиченість пташиного лету та відтворюючи тим самим атмосферу весняного пожвавлення. Відповідно, письменник створює картину настання весни, а не просто декларує наявність пташок.

У рядках «*Хай ущухне цей нежданий й вітер, / **Защебечуть у гаю пташки**, – / Не зведуться зламанії квіти, / Не зростуться зламані гілки*» [Шумицький, 1966, с. 65] за допомогою лінгвального слухового образу пташок відтворено напружений стан ліричного героя. Дієслово *защебечуть* передає звукову картину пробудження природи, тобто мовний образ пташок виступає як символ

природного ритму життя, однак подальші рядки формують контрастну смислову опозицію: епітет *зламані* передає семантику руйнування, що було закладено ще в першому рядку за допомогою лексеми *вітер*.

Так, у рядках «*На риштуваннях майорять знамена, / Летить мені назустріч* ***пісня-птах****, / Здається, юність поспіша до мене / Зайняти місце у моїх рядках*» [Шумицький, 1963, с. 31] поет створює атмосферу піднесеного творчого стану ліричного героя. Центральним мовним образом фрагмента є прикладка *пісня-птах*, що становить собою своєрідний метафоричний композит, уособлюючи творче натхнення, легкість і свободу поетичного слова. Дієслово *летить* підсилює семантику руху, наче натхнення саме приходить («прилітає») до героя. Персоніфікований образ юності, створений дієсловом *поспіша*, увиразнює зазначені конотації та підтверджує зв'язок молодості з творчою енергією.

Необхідно наголосити, що концепт ***ПТАХ*** часто експлікує ідею творчості в текстах С. В. Шумицького. Щоправда, не завжди художній процес іде рівно. Наприклад, внутрішній стан сумніву та недосконалість поетичного слова митець виражає в такому мікроконтексті: «*На папері шкандибали* ***рими, / Як підбиті птахи*** *на шляхах… / Ти руками щирими своїми / Правила помилки у рядках*» [Шумицький, 1966, с. 18]. Дієслівна метафора, виражена лексемою *шкандибали*, надає рядкам відчуття невпевненості, незграбності, наче поетичний текст не набув гармонійної форми. Далі майстер слова поглиблює образ завдяки сполучниковому порівнянню *як підбиті птахи*. Усталеною є думка, що птахи пов'язані із символікою свободи, польоту, але епітет *підбиті* передає відчуття творчої кризи або ж втрати натхнення.

Великою частотністю відзначається такий репрезентант концепту ***ПТАХ***, як *лелека*: «*І сниться солдатам домівка далека / І матері тепла рука. /* ***Додому б леліли, неначе лелеки****, – / Чужинська земля не пуска!*» [Шумицький, 1971, с. 18]. У наведеному уривку відтворено глибокий емоційний стан солдатів, які перебувають далеко від рідного дому. Сполучникове порівняння *неначе лелеки* передає прагнення людей повернутися на рідну землю, адже лелека в українській традиції символізує родинний затишок, дім, повернення до рідного краю, тож концепт ***ПТАХ*** у цьому контексті реалізує семантику повернення, туги за Батьківщиною та прагнення повернутися до рідного простору.

Подібні інтенції простежуємо й у таких рядках: «*Весну просурмили вітри-сурмачі, / І* ***птахи забули про відстань і втому: / Лелекам*** *наснилась на півдні вночі /* ***Дорога додому***» [Шумицький, 1971, с. 19]. Тут відбувається олюднення птахів завдяки дієсловам *забули*, *наснилась*. Це підкреслює силу природного інстинкту та прагнення повернутися.

С. В. Шумицький проводить паралелі між людиною та лелекою: «*Рушаючи в мандри по хвилях морів, / Сміливець завжди перевірить вітрило, / Отак і* ***лелеки: встають на зорі / І пробують крила***» [Шумицький, 1971, с. 20]. Мовний образ лелек постає як своєрідний відповідник мандрівника. Дієслова *встають, пробують* експлікують динаміку руху та готовність до далекого перельоту, а метафорично – до подолання труднощів. Уточнення *на зорі* символізує не тільки початок нового дня, а початок шляху загалом.

Мовним пошукам поета притаманне гостре переживання війни: «*– В атаку, бійці! Перебіжками. З місця! – / Остання атака – й до миру війну! / І* ***пада сержант, мов підбитий лелека****, / А біла сорочка далеко-далеко*» [Шумицький, 1971, с. 5]. Тут письменник змальовує драматичний момент бою. Центральним художнім образом є порівняння сержанта з лелекою. І тут воно набуває трагічного звучання. Епітет *підбитий* передає зруйноване життя, підбитий політ – загибель людини на війні.

Порівняння лелек із людьми є типовим для поетичної картини світу С. В. Шумицького. При цьому митець використовує як порівняння виражені орудним відмінком, так і сполучникові: «***Розлетілися лелеками****, / Та не думають вертать… / Може, й ходиш недалеко ти, / А нелегко відшукать*» [Шумицький, 1963, с. 27], «*У рідним краю ще метілі гудуть, / А птахів уже не покине тривога: /* ***Лелекам, як людям, заснуть не дають / Думки про дорогу***» [Шумицький, 1966, с. 17]. У першому з наведених прикладів метафоричне порівняння з лелеками відтворює стан втрати й розлуки – розходження людей уподібнено до польоту птахів; у другому мікроконтексті порівняння надає антропоморфних рис, бо птахи постають істотами, здатними переживати думки та хвилювання, подібно до людини. Фраза *думки про дорогу* тут експлікує не майбутній переліт птахів, а загалом ідею життєвого шляху.

Не менш частотною постає лексема *соловей*, яку також використовує автор для експлікації концепту ***ПТАХ***. С. В. Шумицький апелює до традиційних уявлень про солов'я як про символ любові, що на мовному рівні забезпечено синтагматичною сполучуваністю слова-імені та лексем на позначення почуття: «***Солов'ї стривожили округу****, / Навіть сонця промені дрижать. / Там, де за селом по зелен-лугу /* ***Дівчина смуглява походжа***» [Шумицький, 1966, с. 40], «*Та самотній дівчині в лузі не співалося, / Бо* ***кохання*** *дівчину обійшло: /* ***Солов'ї верталися****, милі зустрічалися, / А її коханого не було*» [Шумицький, 1971,

с. 38]. Важливим у цьому мікроконтексті є контраст: солов'ї повертаються, однак героїня лишається *самотньою*, автор ніби протиставляє гармонію природи особистій драмі людини. Читаймо далі: «*Ой* ***тихіше, солов'ї, тихіше / Щастя*** *не сполохайте моє*» [Шумицький, 1966, с. 40]. Майстер слова намагається передати ніжний емоційний стан персонажа, який прагне зберегти крихке відчуття щастя та любові. Ліричний герой використовує форму звертання до пташок як до символу любові, краси. Повтор прислівника-епітета *тихіше* виконує експресивну функцію, підсилюючи прохання та створюючи конотацію трепетності. Метафора *не сполохайте щастя* переносить семантику наляканого птаха на внутрішній стан людини.

Мікроконтекст «*В білі заметілі й люті холоди? / Та без неї жити вже мені не сила, /* ***Щебет солов'їний сонечком сія****!*» [Шумицький, 1971, с. 46] демонструє порівняння солов'їного щебету із сяйвом сонечка, виражене орудним відмінком. Ця метафорична конструкція поєднує звуковий та зоровий мовні образи, що підсилює відчуття тепла, радості та духовного піднесення від почуття любові, глибина якого розкрита у гіперболізованій фразі *без неї жити мені вже не сила* – кохана постає як життєва необхідність.

Лінгвальний образ солов'я поет використовує й для увиразнення краси природи: «*Гули машин роїв, / А з вечора до ранку /* ***Змагались солов'ї***» [Шумицький, 1966, с. 42]. У цьому мікроконтексті поєднано два звукові світи: техногенний і природний. Перший репрезентовано гіперболою *гули машин роїв*, що створює слуховий образ міського простору. Метафора *роїв машин* передає велику кількість автомобілів та переносить ознаки живої природи на техніку, уподібнюючи рух транспорту до гудіння рою комах. Дієслово *гули* посилює безперервність та монотонність шуму. Контрастом виступає антропоморфна метафора *змагалися солов'ї*, де дієслово підкреслює багатоголосся пташиного співу. Отже, С. В. Шумицький вибудовує контраст між шумом машин і співом птахів. Попри гул техніки, солов'ї продовжують свою пісню, що символізує життєву силу природи й її здатність зберігати гармонію навіть у техногенному середовищі.

Мовний образ чайки також є притаманним мовотворчості С. В. Шумицького. Читаймо: «*Море шумить обережно. / А троє сердець,* ***мов чайки****, / Ще в'ються над узбережжям*» [Шумицький, 1971, с. 41]. У наведеному фрагменті створено ліричний морський пейзаж, що поєднує природні образи з емоційним станом людини. Перший рядок *море шумить обережно* містить персоніфікацію, оскільки морю приписується здатність діяти «обережно». Такий художній прийом створює атмосферу спокою та внутрішньої зосередженості. Сполучникове порівняння сердець та чайок зіставляє людські почуття та політ морських птахів. Чайка в поетичній символіці часто асоціюється зі свободою, простором моря, рухом і легкістю. Дієслівна метафора *в'ються* експлікує динаміку польоту птахів та образно відображає хвилювання людських почуттів.

Чайку майстер слова порівнює з долею: «*На причалах / Не знайдеш* ***долі: / Вона, мов чайка****, / Десь на роздоллі*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Іменник *роздолля* інтенсифікує семантику відкритого простору та волі, відповідно, доля мислиться як явище, що існує поза межами чітко визначених місць, і знайти її можна лише в русі та відкритості до життя.

Метонімію покладено в основу наступної ілюстрації: «*Між деревами раптом* ***хустина майнула, / Ніби здалеку чайка махнула крилом***» [Шумицький, 1966, с. 22]. Тут автор створює виразний зоровий образ миттєвого руху. Дієслово *майнула* у своїй семантичній структурі актуалізує семи швидкість та несподіваність дії. Завдяки сполучниковому порівнянню хустини та чайки майстру слова вдається передати легкий рух тканини. Це зіставлення підсилює відчуття свободи та легкості.

Мовний образ ластівки в текстах С. В. Шумицького зіставний із коханою: «*Добре, що у вирій ти не відлетіла, /* ***Білокрила ластівко моя****!*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Поетичне звертання до коханої як до ластівки передає глибоке емоційне переживання ліричного героя, почуття любові та вдячності за близькість коханої. Вислів *у вирій полетіла* апелює до традиційного уявлення у слов'янській культурі про вирій як про теплий край, куди відлітають птахи. У символічному плані цей образ може означати віддалення, втрату чи розлуку. У народнопоетичній традиції ластівка викликає асоціації з домом, вірністю, весною, теплом. Епітет *білокрила* має позитивну семантику, надаючи образу відтінку чистоти, ніжності, світла. Таким чином, порівняння коханої з ластівкою створює образ ніжності, близькості та душевної прихильності.

Подібні мотиви можемо спостерігати й у такому мікроконтексті: «*Світлою печаллю серце сповилося, / Вмилось, як малятко, чистими слізьми, /* ***Бо влетіла раптом та й до мене в осінь / Ластівка із білими крильми****. / Я тепер не знаю, що мені робити – / Інеєм взялися всі мої сади. / Як її леліяти, як її зігріти*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Мовний образ ластівки із білими крильми викликає асоціації з чистотою та ніжністю, однак іменник *осінь* метафорично поширюється не лише на природу, а на внутрішній світ персонажа, створюючи паралель *холодно в природі – холодно в душі*.

Поява ластівки серед осені, інею символізує появу надії, прагнення зберегти крихке щастя та любов попри життєві негаразди.

Лінгвальний образ орла представлено в таких рядках: «*Але монтажник невимовно гордий, / Бо з висоти він дивиться на світ. / Бо звідтіля, з небесної глибіні, / Куди й* ***орлам****, либонь, не долітать, / Він бачить землю в трудовім кипінні, / То й до зірок рукою вже подать!*» [Шумицький, 1966, с. 51]. Орел тут постає як гіперболізована точка висоти, що підкреслює масштаб діяльності людини. Фраза *куди й орлам, либонь, не долітать* уособлює величезні досягнення людини.

Використовує митець мовний образ орла й для розкриття ідеї мужності та духовної величі. Зокрема, протиставляє два символічні образи: зайця та орла. Заєць – це традиційний символ боягузтва, а орел – символ величі, гордості, свободи: «*Твої пісні звучать стоусто, трубно. / Умерти зайцем легко і "не ново", / А от* ***орлом померти*** *– справді трудно. / Збагнув ? Скажи?*» [Шумицький, 1966, с. 34]. Метафора *орлом померти* означає померти гідно, прийняти мужню смерть. Таким чином, орел стає символом героїзму та духовної висоти. Така інтерпретація мовного образу орла переплітається зі спостереженнями, які висловив Г. В. Микитів: «Орел асоціативно пов'язаний з образом сильної, мужньої людини, яка відзначається сміливістю та відвагою» [Микитів, 2012, с. 252].

Інші вербальні репрезентанти концепту ***ПТАХ*** у мовосвіті С. В. Шумицького представлені поодинокими, однак доволі промовистими мікроконтекстами. Розгляньмо їх детальніше.

Мовний образ *зозулі* традиційно пов'язаний із мотивом долі, передбачення майбутнього та відліку життя. У народних віруваннях зозуля виступає своєрідним провісником життєвого шляху людини, адже за кількістю її кування намагаються визначити тривалість життя: «***Крапля по краплі нам долю зозуля кує***» [Шумицький, 1971, с. 30]. Лінгвопоетичну виразність цих рядків посилено конструкцією *крапля по краплі*, що створює ефект поступового накопичення часу та підкреслює відчуття невідворотності життєвого перебігу. Автор наближає темпоральну семантику до образу води. Дієслово *кує*, з одного боку, відсилає до природного голосу птаха, а з іншого боку, передає процес творення або «виковування» людської долі. Таким чином завдяки концепту ***ПТАХ*** виникає метафоричне поєднання часу, долі, що поглиблює символічний зміст поезії.

У творчості С. В. Шумицького наявний виразний зоровий образ морського простору, центральне місце в якому посідають білі вітрила, що зіставляються з крилами лебедя: «***Білі вітрила, / Білі, / Наче крила*** */ Милі / **Лебедині***» [Шумицький, 1971, с. 46]. Сполучникове порівняння надає конотацію легкості, плавності, естетичної краси. Повтор епітета на позначення кольору *білі* посилює зорову виразність та акцентує увагу на кольоровій символіці чистоти, світла та гармонії. Сам образ лебедя в поетичній традиції також уособлює красу, благородство, духовну піднесеність. Відповідно, завдяки порівнянню вітрила постають не просто елементом морського пейзажу, а й символізують гармонію.

Іменник *півень* як репрезентант аналізованого концепту традиційно використано у фрагменті, де змальовано перехід від ночі до ранку: «*Зорі згасли, мов гнотики свіч. / В селі* ***заспівали півні****. / Минула ніч*» [Шумицький, 1966, с. 27]. Півень у народній культурі є символом пробудження та початку нового дня. Дієслово *заспівали* передає природний ритм сільського життя та водночас виконує функцію часової рамки, сигналізуючи про завершення нічного часу. Непоширене речення *Минула ніч* має узагальнювальний характер і підсумовує змальовану картину. Лаконічність посилює відчуття завершеності та природної циклічності часу.

**Висновки.** Отже, проведений аналіз поетичних текстів С. В. Шумицького засвідчив, що концепт ***ПТАХ*** є одним із важливих елементів його мовної картини світу та репрезентований широким спектром орнітонімів, серед яких найбільш частотними є лексеми *птах, лелека, соловей, чайка, ластівка, орел*, а також поодинокі вживання назв *зозулі, лебедя, півня*. Показово, що автор майже не використовує назви свійських птахів, надаючи перевагу орнітонімам, пов'язаним із природним простором, свободою руху та символікою дороги.

У мовотворчості С. В. Шумицького концепт ***ПТАХ*** реалізується через низку семантичних домінант. Передусім це ідея руху та дороги, що особливо яскраво виявляється в образах *лелеки* й перелітних птахів. Іншою важливою семантичною площиною є мотив любові й гармонії, який реалізується через образ *солов'я* та ластівки. Окрім того, орел у поетичному світі автора виступає символом мужності, духовної висоти й героїзму, тоді як *чайка* асоціюється зі свободою, простором і невловимістю людської долі. Водночас окремі образи (наприклад, *підбитого птаха* або *лелеки*) можуть набувати трагічних конотацій, пов'язаних із темою війни, втрати або розлуки.

Лінгвопоетичний аналіз засвідчив, що вербалізація концепту ***ПТАХ*** у текстах С. В. Шумицького здійснюється за допомогою різноманітних художніх засобів: метафор, порівнянь, епітетів, персоніфікацій, лексичних повторів та контрастних образних зіставлень. Завдяки цим засобам орнітоніми набувають не лише номінативної, а й глибокої символічної функції, формуючи багатовимірний художній простір поетичних текстів.

**Перспективи подальших досліджень.** Перспективним напрямом подальших досліджень може стати порівняльний аналіз вербалізації концепту ***ПТАХ*** у творчості різних українських поетів, що дозволить глибше простежити індивідуально-авторські особливості мовної картини світу. Окрім того, доцільним видається вивчення взаємодії концепту ***ПТАХ*** з іншими концептами (***ДОРОГА, ЛЮБОВ, БАТЬКІВЩИНА, ДОЛЯ***) у поетичному дискурсі С. В. Шумицького, а також дослідження семантичної та стилістичної ролі орнітонімів у ширшому контексті української поетичної традиції.

## ЛІТЕРАТУРА


1. Білобровська К. О. Концепти-орнітоніми як репрезентанти української ментальності у творах б. Антоненка-Давидовича. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2024. № 6 (365). С. 26–39. DOI: 10.12958/2227-2844-2024-6(365)-26-39
2. Дочу А. Р. Українські орнітоніми тюрського походження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2015. № 51. С. 195–197.
3. Марченко А. І. Концепт «ПТАХ» у англомовній картині світу (до питання про складність перекладу). *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2020. № 1. С. 68–71. DOI: https://doi.org/10.20998/10.20998/2227-6890.2020.1.12
4. Микитів Г. В. Вербалізація концепту «ПТАХ» у піснях літературного походження. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4. С. 249–253.
5. Серебрянська І. М. «Як не буде птахів, то і людське серце стане черствішим» (концепт «ПТАХ» у творах М. Стельмаха). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70), № 3, Ч. 1. С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/08
6. Шумицький С. В. Герої приходять у пісню. Поезії. Харків : Прапор, 1971. 48 с.
7. Шумицький С. В. Ознаки вірності. Поезії. Харків : Харківське книжкове видавництво, 1963. 35 с.
8. Шумицький С. В. Сорок ударів серця. Поезії. Харків : Прапор, 1966. 76 с.


## REFERENCES


1. Bilobrovska, K. O. (2024) Kontsepty-ornitonimy yak reprezentanty ukrainskoi mentalnosti u tvorakh B. Antonenka-Davydovycha [Ornithonymic concepts as representatives of Ukrainian mentality in the works of B. Antonenko-Davydovych]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, vol. 6 (365), pp. 26–39. DOI: 10.12958/2227-2844-2024-6(365)-26-39
2. Dochy, A. R. (2015) Ukrainski ornitonimy tiurskoho pokhodzhennia [Ukrainian ornithonyms of Turkic origin]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, vol. 51, pp. 195–197.
3. Marchenko, A. I. (2020) Kontsept “PTAKH” u anhlomovnii kartyni svitu (do pytannia pro skladnist perekladu) [The concept “BIRD” in the English-language worldview (on the issue of translation difficulty)]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu “KhPI”, vol. 1, pp. 68–71. DOI: https://doi.org/10.20998/10.20998/2227-6890.2020.1.12
4. Mykytiv, H. V. (2012) Verbalizatsiia kontseptu “PTAKH” u pisniakh literaturnoho pokhodzhennia [Verbalization of the concept “BIRD” in songs of literary origin]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, vol. 4, pp. 249–253.
5. Serebrianska, I. M. (2020) “Yak ne bude ptakhiv, to i liudske sertse stane cherstvishym” (kontsept “PTAKH” u tvorakh M. Stelmakha) [“If there are no birds, the human heart will grow harder” (the concept “BIRD” in the works of M. Stelmakh)]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho, vol. 31 (70), 3, part 1, pp. 37–42. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/08
6. Shumytskyi, S. V. (1971) Heroi prykhodiat u pisniu. Poezii [Heroes come into song. Poems]. Kharkiv: Prapor. 48 p.
7. Shumytskyi, S. V. (1963) Oznaky virnosti. Poezii [Signs of fidelity. Poems]. Kharkiv: Kharkivske knyzhkove vydavnytstvo. 35 p.
8. Shumytskyi, S. V. (1966) Sorok udariv sertsia. Poezii [Forty heartbeats. Poems]. Kharkiv: Prapor. 76 p.



Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026